

ACC. N:R. M. 7654:1-9.

Landskap: Skåne
Härad: Luggude
Socken: Väsby
Uppteckningsår: 1941
Upptecknat av: Emil Jönsson
Adress: Hornsberg
Berättat av: Densamme
Född år 1861 i Väsby

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Mjölkningshärd. s. 1-9

L. u. F. 40.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N.R. M. 7654:7.

Landskap:

Skåne

Härad:

Luggude

Socken:

Wäsby

Uppteckningsår:

1941

Upptecknat av:

Emil Jönsson

Adress:

Hornsborg

Berättat av:

J.S.

Född år

1861 i Wäsby

51.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Specialfråga rörande mjölkningkärl.

1.) Hur såg det kärlet, som man mjölkade i?

Allt ifrån min barndom 1861 och fram till 1885 brukades mjölkke-bötter av trä, ett slags lagg-kärl, runda med större botten än överkant och sammanhållet med det starka trägjordar som liksom på alla laggkärl, kunde drivas hårdare, emedan alla laggkärl måste vara koniska. Vanligaste bredden i botten 12 a 14 tum (=30 a 35 cent) samt i överkant 9 a 10 tum (=21 a 24 cent) samt höjden på botten eller stavarnes längd (stävornas) också 12 tum (30 cent). Men vid motsatta sidor är en stäv ungefär 3 tum längre och bildar ett "öra" på var sidan. Allt av godt furuträ, så när som

L. U. F. 40.

Skriv endast på denna sida!

gjordarne af harsle eller vide, sälg eller annat
segt träslag, och så handtaget i locket. Detta var
fasttätt som "stickrävel". Locket och gick med
en nos ut över lockets kant vid ena sidan, så att
då denna "nosen" stackes igenom böttans ena öra,
så kunde den andra handtags-ändan passa jemt
mot det andra "örat" der en stark pinne satte ge-
nom örat och in i handtaget. Själva hand-
taget var av björk eller bok, eller annat starkt trä, ty
man skulle också kunna bära böttan med fullt
innehåll genom att hålla i lockets handtag. Den
kallades i Luggude härad för "molke-böttan", men
skrevs mjölk-byttan. Aldrig heller användes
mjölkepall, utan fruntimmen sutts på "huk",
erär de mjölkade och höllo bättre fast böttan,
mellan knönn, därför att den var större nedåt.
Det var icke heller brukligt att en mans person
mjölkade. Den i frågelistan framställda byttan

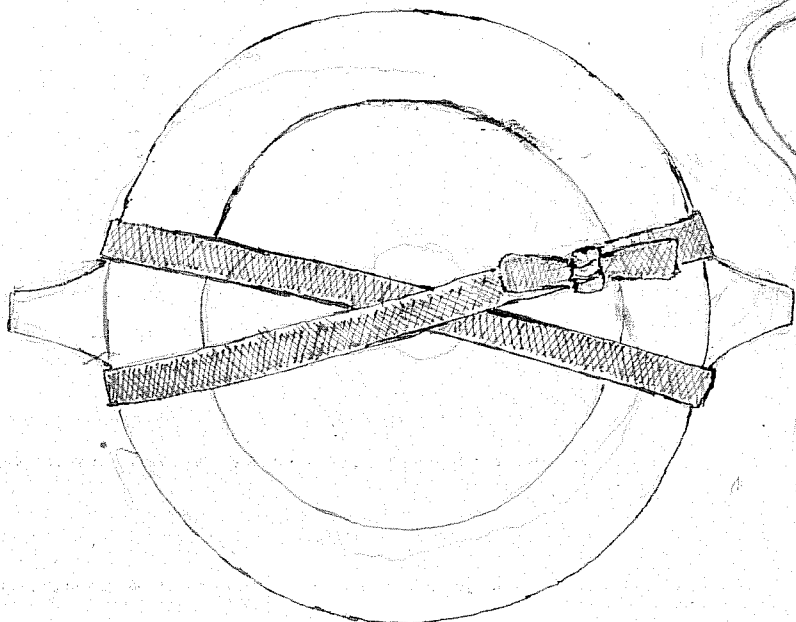
med en staf till handtag kunde visserligen någon gång användas som mjölkbötta, men då skulle det vara i nödfall, ty den var konisk, med det smalaste partiet nedåt och därför värare att hålla fast med knän. Men efter 1885 begynte några skaffa järnspannar av järnblech att användas att mjölka i. Det berodde på att ingen bonde kunde i nyare tid själv sätta gjord på en bötta och mestadels slut med trotjenarne, så att vårdslösa pigor voro bevärad av rengöringen av träbötterna, och kastade dem vårdslöst så att de gingo sönder, därför måste järnspannar anskaffas. Träbötterna voro i allmänhet vackert målade, blå eller gröna på själva kroppen och annan färg på gjordarne som dock oftast voro vita efter det träslag varav de voro skurna. 2) Hur såg det här ut, som man använde till att bära mjölken längre sträckor? Jo, det såg ut alldeles på samma vis som mjölkbeytan

ty det var just densamma, men också en lika dan
som var finare målad utanpå, blå, grön, eller
gul, såsom om man skulle gå med ostmjölk till
någon som lagade ostmjölk, ("osta-gille"), men annars
om det endast var fråga om att lära mjölk till
ett brudegille eller gödselgille, således ett mindre quan-
tum, hade man dels mindre träkötter med sam-
ma färg, dels och vanligast kerus, med ett
starkt bredt, kornvävt krus-band ("krusa-bänd"),
bundel i korsvis i öronen på kruset, och som lock
över kruset begagnades en tallrik. Men i träkött-
erna lades en rund tunn träplatta som flöt och
skulle hindra mjölken att skvalpa ut emellan
locket. När pigorna mjölkat ute på utmarker-
na eller på "skladerna", så togo de mjölkaböttan
och lyfte den opp på huvudet och satte den på en "walk",
(en hopvirad kran av tyg, som lades på huvudet, och
på denna "walk" ställes böttan). Men var det mycken

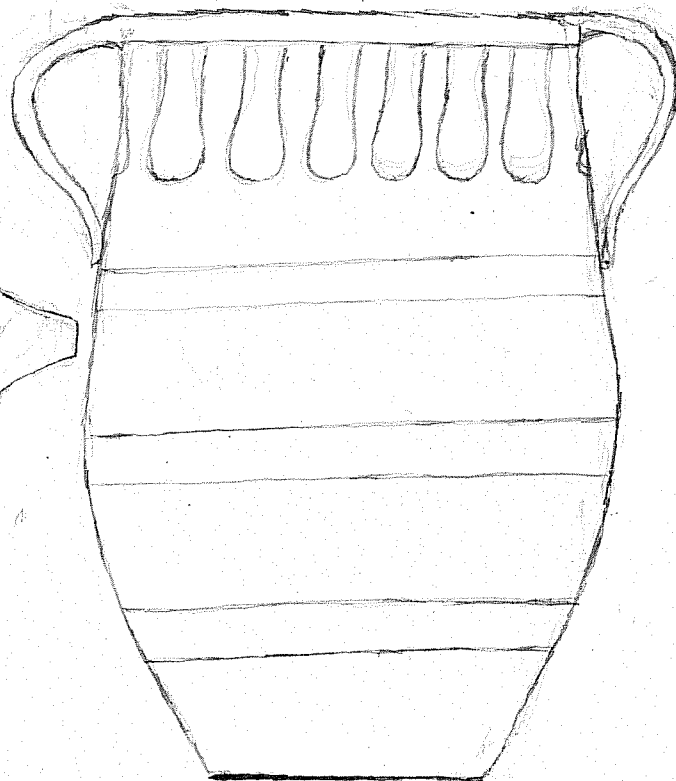
mjölk och en stor bötta, så brukade pigorna hjälpa
varandra att lyfta upp bötten på huvudet och likaså
fick någon hjälpa pigan av med bötten, när hon kom hem.
Man kunde i den tiden möta 4 a 6 pigor med böttorna
på huvudet när de gingo hem om onorgnarne, eller om
kvällarne efter att hava varit och mjölkat. De må-
ste gå raknackade (stufnackad) ibland stötte de med
händen till bötten, men de kunde för det mesta gå ob-
hindrat, utan att med händer vidröra bötten. Jag
förmår aldrig någon som hade mer än en bötta att
bära, om det var mer mjölk finge en annan
piga medfölja och bära en särskild bötta. Men
som det var i spannmåls-handels-perioden, så pro-
ducerades förhållandevis ganska litet mjölk i mina
uppväxt-år (1861-85). Den lilla bötten, med en stav
löpande upp som hand-tag, kallades för en "sträppa"
som huvudsakligt begagnades hemma i gården,
att bära något mjölk eller mjöldrav till grisar och höns.

och beqvämde även såsom ösa, t. ex. att ösa luten på
byk-karet, eller skällhet vatten vid slagten. Även såg
jag der de hade mjölk i större myckenhet, att en ryktare
barnen bötta i var arm medelst ett ok som var av
pås at efter axlerna. Sedan mera då plåtspannar beq-
vades till transport, så blev det också vid 1860 talet ett
allmänt leuk med mjölk-kärror. Aldrig såg jag
någon bära någon telekspan på huvudet, och aldrig
såg jag i evan nämnda tid att någon mans person eller
ryktare som mjölkade (Nu är det snart omöjligt få se
ett fruntimmer som mjölkar) Förut transporterades
de ej några större mängder mjölk, några längre
sträckor. Skulle så varit, såsom transport av vass-
le eller skum-mjölk, så hade man ju ett slags laga-
käril som kallas för "sä", som var av gammalt
datum, ty Bellman sjöng ju: Och om vi hade go
vänner en "sä", Ungerikt vin för vår strupa, Och att
vid sästängen vi vore två, Som hade lov till att suppa,

Vi skulle ligga, Gud signe Guds lön, jag och kamraten
med tungan i sän." En sådan så, var ett avlångt
laggkär, med motsäende star, upprätt skjutande
vid bägge ändar såsom öron och hål i dessa, der
en bärstäng stackes igenom bägge öronen och ut
igenom så att man kunde fatta i stängen, vid bä-
rande av vätska, antingen vassle, dricka eller vatt-
en. Med tiden ändrades namnet, att blev "balja"
i stället för "så", och inte heller brukas någon så-
stäng, utan ett utskuret handtag i vart av de
oppsäende öronen på baljan.

Hur bäre-bandet knytes,
om tallriken över kruket.

Vanliga mjölk-bäre-krus.
med målade tunger och band.
Lerkrus.

M. 7654:9.

59.

Fig. 1.

Fig. 2.

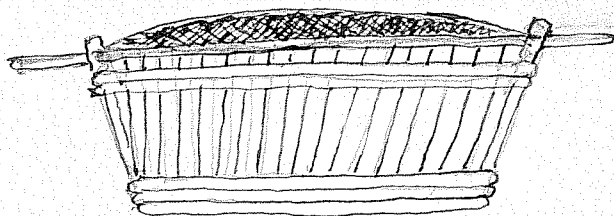

Fig. 1 föreställer en piga bärande "molkeböttan" på huvudet. Walken ligger under bottnen.
Fig. 2 föreställer en "kå" med såstäng.